

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

มนุษย์สามารถที่จะฝึกได้และจำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนพัฒนาด้วยการศึกษา ศักยภาพในการเป็นสัตว์ที่ฝึกได้และความสามารถในการกระทำอย่างสร้างสรรค์นี้ ถือเป็นพรพิเศษสำหรับมนุษย์ การศึกษาที่เป็นกุศลและมีคุณภาพจะช่วยฝึกฝนให้มนุษย์มีความสามารถ ในหมู่มนุษย์ผู้ประเสริฐสุดคือคนที่ฝึกดีแล้ว(พระพรหมคุณาภรณ์, 2547 หน้า 7-8) และศักยภาพในการได้รับการฝึกฝน ได้รับการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องมือที่สำคัญที่สุดก็คือการศึกษานั้นเองแต่ต้องเป็นการศึกษาที่เป็นกุศลและมีคุณภาพ หากมนุษย์ได้รับการศึกษาที่ไม่เป็นกุศลไม่มีคุณภาพที่ถูกต้องแล้วก็จะเกิดความทุกข์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม ก่อให้เกิดปัญหาแก่มนุษยชาติดังที่ประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ การศึกษาในยุคโบราณของมนุษยชาติ มุ่งพัฒนาที่ตัวคนซึ่งประกอบด้วยกายและจิตเป็นสำคัญ และโดยเฉพาะทางซีกโลกตะวันออก จุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาคนคือให้เกิดความวิมุตหลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการต่างๆ ที่ถือเป็นโลกียสุขสู่ความเป็นโลกุตตรสุข ระบบการศึกษาของทางตะวันออกค้นพบองค์ความรู้และวิทยาการชั้นสูงต่างๆ มากมาย แต่ถ้ามององค์ความรู้นั้นหรือวิทยานั้นๆ ไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของสังคมที่เน้นที่ความวิมุตหลุดพ้นความเป็นโลกุตตรธรรมก็จะไม่ได้รับการส่งเสริมให้ค้นคว้าพัฒนาต่อไป

เมื่อประมาณสี่ศตวรรษที่แล้วยุโรปค้นพบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แทนที่จะเอาวิทยาศาสตร์ไปสร้างปัญญากลับเอาวิทยาศาสตร์ไปสร้างอำนาจคือเทคโนโลยี เช่น เรือกลไฟ ปืนใหญ่ฯ ด้วยเทคโนโลยีเหล่านี้ สามารถทำให้ชาวยุโรปครอบครองโลกได้ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่วโลก (ประเวศ วะสี, 2546 หน้า 60-61) ประเทศต่าง ๆ จึงปฏิรูประบบต่างๆ ของตนเองโดยยึดเอาแนวคิด ระบบการเมืองการปกครอง รวมถึงระบบการศึกษาของประเทศทางยุโรปตะวันตกเป็นสำคัญ สำหรับกรณีประเทศไทยเรา ได้มีความสัมพันธ์กับประเทศทางยุโรปตะวันตกมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายแต่ก็เกิดการขาดตอนไม่ต่อเนื่องจากการปฏิวัติของพระเพทราชาใน พ.ศ. 2231 และมาเริ่มต้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367- 2394) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงได้ตกลงทำสัญญากับ เซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) เมื่อปี พ.ศ. 2398 จนเกิด

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของประเทศทั้งแนวลึกและแนวกว้าง อารยธรรมตะวันตกได้ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2538 หน้า 41-45) ประกอบกับช่วงนั้นประเทศทางยุโรปตะวันตก ออกแสวงหาอาณานิคมทั่วโลก อังกฤษได้ครอบครองอินเดีย พม่า มาลายู ฝรั่งเศสได้ครอบครองเวียดนาม ลาว กัมพูชา เพื่อเตรียมพร้อมจะเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ เตรียมคนไว้รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้มีการปฏิรูปประเทศอย่างทั่วด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การทหาร การสาธารณสุข โภคภัณฑ์ รวมถึงเรื่องการศึกษาด้วย โดยได้รับเอาแนวคิด องค์ความรู้ด้านต่างๆ ของประเทศทางยุโรปตะวันตกขึ้นา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเน้นการคิดแบบแยกส่วนแบ่งหน้าที่ทางสังคมให้แต่ละสถาบันสังคมอย่างชัดเจน ขณะที่ทางตะวันออกเน้นการคิดแบบองค์รวม (Holistic) การศึกษาแบบเดิมของไทยเราทุกองค์ประกอบของสังคมไม่ว่าจะเป็น วัด บ้าน ครอบครัว สำนักเรียน กลุ่มเพื่อน ได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทำหน้าที่ทางสังคม อบรมบ่มเพาะช่วยกันถ่ายทอดจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม องค์ความรู้ต่างๆ จากคนอีกรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ให้ผู้เยาว์เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพของสังคม

การศึกษาของรัฐแนวใหม่ซึ่งมีระบบโรงเรียนเป็นตัวแทนก็เข้มแข็งและแพร่กระจายไปทั่วประเทศอย่างรวดเร็ว แม้จะเป็นยุคเริ่มต้นในการจัดการศึกษาแบบใหม่ก็ได้เน้นหลักความทั่วถึงและมีประสิทธิภาพแล้ว ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ความว่า “...ตั้งแต่ลูกฉันจนถึงลูกไพร่ราษฎรสามัญจะให้ได้เล่าเรียนโดยเสมอนั่นกัน...” (เสนห์ จามริก, 2531 หน้า 27) หรือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้กล่าวอ้างเสมอว่า “...จะมัวเพียรปั้นยักษ์และเทวดาอยู่เลยจงพยายามยกคนทั้งชาติให้สูงขึ้นพร้อมกันเถิด...” ฉะนั้นเพื่อความทั่วถึงในการจัดการศึกษาของรัฐจึงได้ร่วมมือกับวัดอย่างใกล้ชิด ผู้มีบทบาทสำคัญ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นแม่กองในการจัดการศึกษาของหัวเมือง ได้มีประกาศว่า “...ขอท่านภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันเอาภาระธุระสั่งสอนกุลบุตรทั้งหลายให้ศรัทธา เลื่อมใสในพระรัตนตรัย และมีวิชาความรู้อันเป็นสาระประโยชน์...” และยังทรงประกาศให้พระสงฆ์ทุกระดับบำรุงการศึกษาในวัดด้วย (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2534 หน้า 117) จะเห็นได้ว่าในยุคนั้น การศึกษาของรัฐก็ยังอาศัยวัด อาศัยพระสงฆ์ช่วยดำเนินการให้ แต่ก็ยังมีปัญหาทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของการศึกษาไทยในปี พ.ศ. 2462 ไว้ว่า “...ความบกพร่องแห่งการศึกษาของเราในเวลานี้บกพร่องมากที่สุดทั้ง Quantity และ Quality เมื่อเทียบกับประเทศใกล้เคียงที่มีสามะโนครัวคล้ายคลึงกัน

เช่น ฟิลิปปินส์ และพม่า ย่อมปรากฏว่าของเราจัดการได้น้อยและล่าช้าลงเขามาก...จำเป็นต้องรีบจัดการศึกษาให้เทียบส่วนพอสมควรกับนานาประเทศที่เจริญ..."(วุฒิชัย มูลศิลป์, 2534 หน้า 143) ต่อมาจึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 โดยให้การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาภาคบังคับ บังคับใช้ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลแล้วค่อยขยายออกไปหัวเมืองต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร

การศึกษาแบบใหม่ของรัฐบาลระบบโรงเรียนได้กลายเป็นกลไกอันหนึ่งที่ทำหน้าที่เลือกสรรและรับรองบุคคลเพื่อบรรจุเข้าสู่ระดับชั้นของตำแหน่งต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองนี้เป็นการกำหนดระบบและกระบวนการจัดการศึกษาไทยมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ผลก็คือระบบการศึกษาของไทยสมัยใหม่ได้หลุดลอยออกไปจากพื้นฐานความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของไทยเรา (เสน่ห์ จามริก, 2531 หน้า 3) ละทิ้งเป้าหมายเดิมคือการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากายและจิตของมนุษย์มาเป็นการจัดการศึกษาเพื่อทรัพยากรมนุษย์ ถือว่ามนุษย์เป็นปัจจัยในการผลิตต้องเพิ่มทักษะที่ได้เปรียบเพื่อศักยภาพในการแข่งขันทางธุรกิจ ปลุกฝังคุณค่าที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ละเลยไม่ได้ฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการคือ ส จิ ปุ ลิ แม้แต่ระดับอุดมศึกษาก็นั่นแต่ การฟัง(สุ)เท่านั้น ส่วนการคิด(จิ) การอภิปรายซักถาม(ปุ)การเขียน(ลิ)ถือว่ามีน้อยมาก(อุทัย ดุลยเกษม, 2531 หน้า 27-28) เมื่อรัฐถือว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ รัฐจึงถือเป็นหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้กับประชากรของตนเองและใช้กลไกเชิงบังคับ ตราเป็นกฎหมายให้การศึกษาบางระดับเป็นการศึกษาภาคบังคับที่ประชากรทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาและกำกับควบคุมดูแลการศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา นับแต่มีการปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่ารัฐมีอำนาจในการจัดการศึกษาแต่เพียงผู้เดียว(State monopoly) เป็นการจัดการศึกษาที่มีลักษณะรวมศูนย์ ซึ่งจะผ่อนคลายลงเมื่อทศวรรษที่ผ่านมาเอง(เสน่ห์ จามริก, 2531 หน้า 295) และก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมระบบการศึกษาที่แยกตัวออกมาจากศาสนธรรมอย่างเด็ดขาดเป็นผลผลิตของโลกยุคใหม่นี้เท่านั้น จุดหมายของการศึกษาในสังคมโบราณทุกแห่งจะรวมจุดหมายทางศาสนาเข้าไว้ด้วยทั้งสิ้น เพราะรัฐชาติมุ่งที่จะสร้างพลเมืองที่ดีมากกว่าสร้างสัตว์นุษย์ จึงไม่แปลกที่ผู้คนและสังคมมีปัญหาด้านจริยธรรมจนเข้าสู่ระดับวิกฤต (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542 หน้า 100) ขนชั้นนำทางการศึกษาของไทยทั้งพระสงฆ์และฆราวาสได้แสดงความห่วงใยและสะท้อนปัญหาไว้เสมอมา ท่านพุทธทาสภิกขุได้แยกการศึกษาของชาติออกเป็น 4 แขนงคือ พุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา การศึกษาทั้ง 4 แขนงเป็นไปอย่างผิดพลาด จึงมิได้สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่บุคคลที่ศึกษา

และสังคมส่วนรวม กล่าวคือ พุทธศึกษา ก็มีได้ทำให้เกิดปัญญารอบรู้อย่างแท้จริง กลับทำให้ผู้ศึกษากลายเป็นทาสของวัตถุและกิเลสตัณหา เพราะมุ่งแต่ความเชี่ยวชาญ มากกว่าความรู้เข้าใจในตนเองและชีวิต นอกจากนั้นท่านยังได้กล่าวถึงระบบการศึกษาที่ถูกต้องว่าจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณให้มีพลังสามารถควบคุมพลังทางวัตถุ ทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ รักความเป็นธรรม จัดให้ลงตัวอย่างเหมาะสมระหว่าง พุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษาและหัตถศึกษา(ภัทรพร สิริกาญจน์, 2531 หน้า 147-163) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2540 หน้า 10) พระนักปราชญ์ชาวไทยผู้นำทางความคิดทางการศึกษาของโลกที่ยูเนสโก(UNESCO) ถวายรางวัล"การศึกษาเพื่อสันติภาพ"เมื่อปี พ.ศ. 2537 ได้แสดงทัศนะไว้ว่า "...จะต้องเอาใจใส่ต่อปัญหาการศึกษาของสังคมทั้งหมดหรือทั้งโลกเพราะปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเราพูดได้ว่าเกิดจากคน แล้วการศึกษามีหน้าที่ที่จะสร้างหรือพัฒนาคนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ ถ้าคนยังมีปัญหาก็คงแสดงว่าการศึกษาที่ถือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนทำหน้าที่ได้ไม่สำเร็จผลด้วยดี ฉะนั้นการศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา..." ประเวศ วะสี (2547 หน้า 7) เห็นว่า "...ถ้าเราจัดการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งไม่เอาคนเป็นตัวตั้ง มองแบบแยกส่วนไม่มองแบบเชื่อมโยงองค์รวม คิดแบบสำเร็จรูปตายตัวมุ่งเน้นการแข่งขันมีค่านิยมชื่นชมคนเก่งโดยไม่ปลูกฝังละเลยค่านิยมด้านจริยธรรมมนุษย์อาจต้องเคลื่อนตัวจากภูมิที่สูงกว่าคือมนุษยภูมิสู่ภูมิที่ต่ำกว่าคือสัตว์ภูมิก็ได้..." ส. ศิวรักษ์ (2545 หน้า 45) ได้แสดงทัศนะอย่างตรงไปตรงมาว่า"...นักวิชาการของไทยได้ตกเป็นอาณานิคมทางปัญญาของฝรั่งตะวันตกยิ่งรัฐที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาได้สมารถเอาการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตกมากขึ้นเพียงไรพระและวัดก็ลดความสำคัญลงเพียงนั้น ปัญหาต่าง ๆ ก็จะตามมา ผู้คนจะย่อหย่อนในศีลธรรม เป็นเรื่องที่ต้องหาทางแก้ไขโดยด่วน..."นอกจากนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531 หน้า104)ได้วิพากษ์การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของระบบการศึกษาไว้ว่า"...การศึกษาแบบเก่าอาจมีข้อบกพร่องบางอย่าง แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังศาสนธรรมแล้ว นับว่าเป็นการสอนที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ศาสนธรรมเป็นการปลูกฝังในพฤติกรรม วิธีคิด ค่านิยม ไม่ใช่การสั่งสอนข้อที่ควรรู้เป็นหมวดหมู่ อย่างที่เราพบในการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในปัจจุบัน การปลูกฝังจะทำได้แต่โดยการแทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตเท่านั้น ตราบใดที่เราจำกัดการศึกษาให้อยู่แต่ในรั้วโรงเรียน การปลูกฝัง ศาสนธรรมก็จะไม่ค่อยประสบความสำเร็จ..."

จะเห็นได้ว่าความคิดเห็นของทุกท่านที่นำเสนอามองว่าการศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ไม่ใช่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รัฐเองก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะจัดการศึกษาให้กับผู้คนในชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดมีการระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อการนี้มากพอควร รัฐในช่วงปี 2539-2543 มีค่าใช้จ่ายทางการศึกษาภาครัฐถึงร้อยละ 4.8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ(GNP) ซึ่งเป็นอัตราที่สูงกว่าหลายประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น อินเดีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ฮ่องกง จีน อินโดนีเซียซึ่งมีค่าใช้จ่ายดังกล่าวไม่ถึงร้อยละ 4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) จากการสำรวจของ IMD (International Institute for Management Development) พบว่าระบบการศึกษาของไทยสามารถตอบสนองขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้น้อย ในขณะที่สิงคโปร์สามารถตอบสนองขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี ในปี พ.ศ. 2539 อัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษา ประมาณร้อยละ 57 ซึ่งต่ำกว่าอัตราการเรียนต่อของฟิลิปปินส์ (ร้อยละ 60), มาเลเซีย (ร้อยละ 61), ฮ่องกง (ร้อยละ 71), ไต้หวัน (ร้อยละ 96), เกาหลี (ร้อยละ 97), ญี่ปุ่น (ร้อยละ 98) ในขณะที่อัตรานักเรียนต่อครูหนึ่งคนระดับประถมศึกษาเท่ากับ 21:1 และระดับมัธยมศึกษา 20:1 ซึ่งน้อยกว่าประเทศในทวีปเอเชียบางประเทศ เช่นฮ่องกง สิงคโปร์ เกาหลี ฟิลิปปินส์ และอินเดีย ซึ่งมีอัตรานักเรียนต่อครูมากกว่า 20:1 ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในปี พ.ศ. 2540 มีอัตราผู้ไม่รู้หนังสือสูงถึงร้อยละ 5.3 ของประชากรทั้งหมด มีความรู้ทางเศรษฐกิจน้อยมีปัญหาในการกระจายรายได้ มีความสามารถในการปรับตัวสูงและมีความเสมอภาคในโอกาสโดยไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติ ภูมิหลังครอบครัว แต่ค่านิยมที่ค่อนข้างเป็นปัญหาคือค่านิยมของสังคมในการทำงานหนัก การประดิดขมื่นคิดค้นนวัตกรรมต่างๆ เพื่อจะสนับสนุนศักยภาพการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2543 หน้า 18-21) นอกจากนี้จากรายงานโครงการเพื่อพัฒนามนุษย์แห่งสหประชาชาติ (UNDP-Human development report) ได้จัดลำดับให้ไทยมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปี พ.ศ. 2541 อยู่ในลำดับที่ 76 จาก 176 ประเทศที่ทางโครงการสำรวจ เป็นประเด็นที่น่าพิจารณาเพราะเป็นการจัดลำดับที่มองด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง และยังได้ชี้ให้เห็นอีกว่าคนไทยได้เรียนน้อยทั้งยังผลิตและอ่านหนังสือน้อยกว่าชาติอื่น ประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานไทยต่ำกว่าหลายประเทศ ความรู้ความสามารถของเยาวชนไทยด้านวิทยาศาสตร์คณิตศาสตร์โดยเฉลี่ยยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าประเทศเอเชียตะวันออกและประเทศเวียดนาม

จากการประเมินระดับเชาว์ปัญญาของเด็กระดับประถมศึกษาพบว่าเด็กไทยร้อยละ 41 มีเชาว์ปัญญาต่ำ(IQ)นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน การเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 หน้า 22-25) ในฐานะที่รัฐรับผิดชอบในการจัดการศึกษาของประเทศ คงไม่อาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบไปได้ ดูเหมือนว่ารัฐเองก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง มีการนำเอาเทคนิค นวัตกรรมของการจัดการทางธุรกิจมาใช้ในการบริหารจัดการศึกษาเสมอมา ไม่ว่าจะเป็น การบริหารแบบเน้นวัตถุประสงค์ (MBO : Management By Objective), วงจรคุณภาพ(QCC : Quality Control Circle), การบริหารคุณภาพทั้งองค์กร(TQM : Total Quality Management), ทฤษฎีภาควิกฤติ (CPM :Critical Path Method), การประเมินดุลยภาพ (BSC : Balance Score Card) จนถึงตรา พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และกฎหมายการศึกษาที่เกี่ยวข้องอีกหลายฉบับออกมาบังคับใช้ แต่ก็ยังไม่ได้ช่วยการจัดการศึกษาไทยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ได้ช่วยให้ผู้เรียนมีคุณภาพและคุณธรรมดีขึ้นแต่ประการใด อย่างไรก็ตามในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนักคิดทางการศึกษาของไทยได้เสนอให้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยเน้นพุทธิศึกษา พลศึกษา จริยศึกษาและหัตถศึกษา (ส.ศิวัรักษ์, 2545 หน้า 18) หรือ นักการศึกษาอย่าง ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี(อ้างใน ประเวศ วะสี, 2547 หน้า 47) ได้เสนอแนวคิดการศึกษาคือ การพัฒนาขั้น 5 และเสนอหลักการสอนแบบอริยสัจ 4 สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาได้เจริญสถิตสถาพรมายาวนานหลายศตวรรษ เป็นรากแก้วของสังคม ทำหน้าที่ในการอบรมบ่มเพาะพัฒนาผู้คน ให้กับสังคมมายาวนานแม้บางช่วงเวลา จะตกต่ำแต่ก็สามารถนำพาสังคมหลุดรอดมาได้ พุทธธรรมของพระองค์มีความหลากหลายและลุ่มลึกมาก สามารถประยุกต์ใช้นำมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาได้ทุกสถานการณ์ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาในระดับเขตพื้นที่การศึกษา จึงสนใจจะศึกษาหาความรู้ ความจริงว่า พุทธธรรมหมวดใด สามารถนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปัญหาการวิจัย

1. ปัญหาทั่วไป

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ควรมีลักษณะอย่างไร

2. ปัญหาเฉพาะ

2.1 มีหลักพุทธธรรมที่สำคัญอะไรบ้าง ที่เกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมที่เหมาะสม เป็นอย่างไร

2.3 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรมการศึกษานั้น มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. จุดมุ่งหมายทั่วไป

เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

2. จุดมุ่งหมายเฉพาะ

2.1 เพื่อศึกษาและสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

2.2 เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

2.3 เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2. เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาท ภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. 2514 เท่านั้น
2. พุทธธรรมในพุทธศาสนามี 2 ระดับ คือระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม ในการศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาพุทธธรรมในระดับโลกียธรรม
3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 21 คน โดยการใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling)

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักพุทธธรรม หมายถึง การนำเอาหลักพุทธธรรมของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการบริหาร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งที่เป็นหลักการบริหาร และเทคนิคในการบริหาร

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง สถานศึกษาจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมหมวดต่าง ๆ ของพุทธศาสนา ที่บัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก